

УДК 314/316.4

**В. В. Козьма,**

кандидат політичних наук, доцент

(Національний університет фізичного виховання і спорту України, м. Київ);

**О. С. Комарова,**

кандидат філологічних наук

(Національна академія Служби безпеки України, м. Київ)

kozma\_v@meta.ua, olga\_komarova@meta.ua

## ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ

*У статті проаналізовано ключові проблеми збереження національної ідентичності українців у минулому і сьогоденні. Детально розглянуто основні елементи, які, на думку авторів, сприяли збереженню української нації протягом тривалого історичного періоду. Нові виклики, що постали перед українським народом в наш час, актуалізують наукову дискусію щодо майбутнього української державності, захисту території та національних інтересів, а також збереження національної самобутності в умовах глобалізованого світу. Висвітлено головні концепції етногенезу українців у вітчизняній науці.*

**Ключові слова:** національна ідентичність, самосвідомість, історія, мова, ментальність, етногенез, етнокультура, народ.

**Постановка проблеми.** Українцям, за історію свого існування, неодноразово доводилось стояти перед загрозою цілковитого зникнення чи асиміляції. Захищаючи себе в різний спосіб, ми змогли зберегти власну ідентичність, не розчинившись у вирі століть. Сьогодні цей великий народ живе на своїй Батьківщині, розбудовує державу, відновлює історію та культуру, з надією дивиться у майбутнє, працює і бореться... Бореться за свою ідентичність, міцно тримаючи зброю в руках.

Трагічні події на київському Майдані взимку 2014 року, без перебільшення, дали поштовх тектонічним зрушенням. Актуалізувалися питання світового порядку та безпеки, дотримання міжнародних угод та домовленостей. З високих міжнародних трибун звучать слова про стурбованість та занепокоєння подіями, що розгорнулися на території нашої держави. Вперше з часів закінчення другої світової війни в лексиконі політиків з'явилися призабуті терміни та висловлювання, що стосуються нових загроз виникнення військового конфлікту на Європейському континенті. Український народ переживає один із найскладніших періодів за історію свого існування. Актуальні проблеми збереження ідентичності цього народу, що постали перед ним сьогодні, є предметом нашої наукової розвідки.

**Метою статті** є аналіз концепцій етногенезу українців та спроба виокремити ключові елементи, які сприяли в минулому та сприятимуть в майбутньому збереженню ідентичності українського народу.

**Аналіз публікацій.** Дослідженню етногенезу слов'янських народів присвячені праці багатьох видатних українських учених, зокрема: М. Драгоманова, І. Франка, М. Максимовича, М. Костомарова, М. Грушевського, які серед іншого також шукали відповідь на питання щодо збереження та виживання українського народу у різні часи його історії. Серед сучасних українських дослідників варто вказати прізвища Я. Дашкевича, С. Сегеди, М. Брайчевського, В. Барана, Л. Залізняка.

Враховуючи актуальність і недостатньо повну обґрунтованість означеної проблеми, автори обрали тему своєї наукової розвідки з метою оновлення наукової дискусії щодо проблем збереження української ідентичності в минулому і сьогоденні.

**Виклад основного матеріалу.** В 1991 році українці отримали унікальний історичний шанс: побудувати власну, а головне успішну країну. Скажемо відверто, ми його не використали і сьогодні змушені зі зброєю в руках відстоювати це право. Нинішні події тільки підтвердили аксіому: за свободу треба боротися. Залишається вірити, що "народи виходять із війн не тільки зміцнілими завдяки зовнішнім війнам нації, всередині яких діють нездоланні протиріччя, але й отримують внутрішній спокій" [1: 361].

Для розуміння сучасних проблем української ідентичності спробуємо віднайти відповіді на питання: яким чином чи завдяки чому українцям вдалося вижити, зберегти свою ідентичність, відродити державу? З минулого маємо багато прикладів, коли різноманітні народи, створивши власні держави та величні імперії, залишали по собі тільки згадку в історії, не кажучи вже про тих, які зникли безслідно. Як тоді ми, українці, тривалий час не маючи своєї держави, зазнаючи утисків, переслідувань та репресій, зберегли себе? Що допомогло українцям вижити і стати одним із найбільших народів Європи?

Достеменно невідомо, скільки століть чи навіть тисячоліть існує наш народ (*в даному дослідженні маємо на увазі народ-етнос*). Дискусії на цю тему тривали в минулому, триватимуть і в майбутньому. Єдиної концепції, теорії, думки, яка б змогла пояснити де, коли і звідки виник український народ, немає. Хтось намагається записати в українці Адама, дехто вважає, що такого народу взагалі не існує, інші схильні думати, що це просто мала частина чогось більш великого. Використовуючи новітні технології та знання, розшифровують "генетичний код", називаючи українців пращурами всіх народів та

цивілізацій, тощо. Безумовно, сучасна наука може допомогти знайти відповіді на багато питань, в тому числі хто був вашим пращуром по крові в надіятому поколінні, але називати українцями всіх людей, які в різні часи проживали на території сучасної України мабуть не зовсім коректно. Подібні "концепції", не маючи під собою наукових аргументацій, спотворюють дзеркало історії. Це, до речі, стосується не тільки вітчизняних дослідників минулого. В кривому дзеркалі можна побачити те, що хочеться бачити.

Сучасні народи, які називають себе спадкоємцями цивілізацій давнього світу, м'яко кажучи, видають бажане за дійсне. Скажімо, теперішні єгиптяни більше нагадують охоронців величних пам'яток давньої цивілізації, ніж їх нащадків. "З приходом Олександра Єгипет на тисячу років підкориться чужоземним правителям елліністичної цивілізації, македонцям та римлянам, а в кінці тисячоліття Єгипет, який стане частиною мусульманського світу, буде зовсім іншою країною, з іншою мовою, суспільним устроєм, іншою релігією. Боги, яким тисячоліттями вклонялися ті, що жили на єгипетській землі, будуть назавжди забуті та засипані піском" [2: 14].

Видається, що й сучасні італійці мають не багато спільного з етрусками (*особливо з етрусками, бо етруски, на думку "народного академіка" Ю. Шилова, – це росіяни!* [3: 75]). Кляті агресивні латиняни вигнали їх з Італії і вони з тих пір мріють як би ото повернути собі "исконно русские земли"), сабіянами чи навіть римлянами, які в свій час жили на Апеннінському півострові. Розбурхані хвилі різних народів, що доклали руки до падіння Римської імперії, залишили по собі не тільки величні руїни, але і ще дещо, і навіть якщо комусь із нинішніх італійців вдасться розплутати свій генетичний клубок аж до Марка Аврелія, то це скоріше виняток, а не правило. Коли це бурхливе море заспокоїлось, на поверхні осіли народи та племена, які народили італійський народ, а з ним і всю середньовічну Європу. Навіть теперішні євреї, які здається завжди були тісно пов'язані з фінансами і торгівлею, мають багато розбіжностей з євреями, що жили на початку нашої ери. "Страна, которую мы населяем, расположена не на побережье, и мы не одобряем занятие торговлей и возникающее вследствие этого общение с другими народами", – писав свого часу Іосиф Флавій [4: §60].

Все вищесказане повною мірою стосується й українців. Хто саме став тим "родючим ґрунтом", з якого народилися українці: киммерійці, скифи, сармати? Однозначної відповіді немає і мабуть не може бути. Науковців, які в різний час досліджували питання етногенезу українського народу, багато. Існують різні версії, теорії, думки та погляди. Наведемо для прикладу декілька з них: "Покидаючи Причорномор'я під натиском тюркських народів, ці народи (*киммерійці, скифи, сармати*) змушені шукати прихисток у північних лісах, де, змішуючись з місцевими племенами, стають новим землеробським людом.

З початку VI ст. н. е., з повільним, але неухильним перенесенням центру історичних подій із Причорномор'я та Степу на лісисті рівнини, цей землеробський люд стає дедалі помітнішим. Посівши центральне місце на історичній сцені, землероби тим самим викликають більше зацікавлення тогочасних істориків. Дослідження їхніх мовних, етнічних і культурних рис вказують на те, що люди ці були слов'янами – прямими предками нинішнього населення України" [5: 38].

Деякі історики вдавалися до більшої конкретики, називаючи пращурами українців якийсь один народ чи плем'я. У працях видатного українського історика Михайла Грушевського знаходимо гіпотезу, що прямими предками українського народу були анти.

Сучасна археологія, наприклад, процес утворення українського етносу пояснює наступною схемою: у V-VII ст. носії пеньківської культури (анти) та празької (склавини) вирушили в південному напрямку. Антська хвиля покотилася на Балкани, а згодом на Ельбу, поступово інтегруючись із західними слов'янами. Склавини ж не пішли так далеко. Їхні нащадки утворили в VIII-X ст. між Дніпром, Дністром і Західним Бугом нові етнічні угруповання, підґрунтям яких була культура Луки-Райковецької. Із культурою Луки-Райковецької фахівці пов'язують племена древлян, бужан, волинян, уличів, тиверців, які й були безпосередніми пращурами українців [6: 36]. Проте, від концепцій етногенезу повернімось до питання: ЯК або ЯКИМ ЧИНОМ змогли українці стільки століть свого існування зберегти свою ідентичність, тобто ті специфічні ознаки, які виокремлюють наш народ серед інших народів. Це питання було і залишається актуальним для багатьох дослідників минулого нашого краю. "Як ця країна, – пише автор відомої праці Історії Русів, – начеб створена або приречена на руїну од частих навал чужинців, а ще частіших наскоків та січей од народів сусідніх і, зрештою, од ненастанних міжусобиць і побоїщ, зазнала всіляких плондрвань, згуби та всеспалення і, так би мовити, залита і напоєна кров'ю людською і посипана попелом, то в такій нещасній землі чи можливо було зберегти будь-що цілим?" [7: 33].

З останніх досліджень особливо хотілось би відзначити чудову працю професора Леоніда Залізняка "Стародавня історія України", в якій він зокрема зазначає наступне: "Переважає більшість дослідників вважає, що народ, або етнос, – це людська спільнота, яка склалася історично і відрізняється від подібних спільнот самосвідомістю, власною історією, окремою етнічною територією (батьківщиною), своєю рідною мовою, культурою, характером" [8: 388].

Взявши за основу вищезазначені компоненти, спробуємо більш детально розібратися, який чи які з них є ключовими для збереження ідентичності того чи іншого народу протягом століть: самосвідомість, власна історія, територія, мова, культура, ментальність? На думку професора Залізняка саме завдяки

самосвідомості народам вдається виживати і зберігати свою ідентичність. Ми вважаємо таке твердження дискусійним і спробуємо більш детально розглянути цю проблематику.

**Самосвідомість.** Безумовно, людина розумна (*Homo sapiens*) – істота самооцінююча, її самосвідомість орієнтована на аналіз, усвідомлення, оцінку людиною власних знань, інтересів, ідеалів, моральних властивостей, мотивів поведінки тощо, тобто мова йде про індивідуальну свідомість, проте суспільна свідомість не є сумою індивідуальних свідомостей. Це особлива духовна система, що існує у вигляді різноманітних форм (систем) – системи наукових, художніх, правових, політичних, моральних, культурних ідей та уявлень. Чисто теоретично можемо припустити, що суспільна свідомість як особлива система є чимось самодостатнім і відповідно має домінуючий вплив на свідомість та поведінку кожного окремого індивідуума, проте для формування такої духовної системи цілого народу у нас, наприклад, і сьогодні не вистачає багатьох компонентів. Ми тільки тепер отримали можливість вивчати і досліджувати власну історію, відкриваємо для себе ж своїх геніїв та героїв, формуємо власне бачення свого минулого та майбутнього і роботи в цьому напрямку непочатий край. Хіба зміг би український народ зберегти свою ідентичність, спираючись тільки на самоусвідомлення, коли навіть саме слово "український" часто було синонімом чогось ворожого, чужого, хлопського, буржуазного, зрадницького і т. п.

Свого часу в історичному нарисі "Хто такі українці і чого вони хочуть" Михайло Грушевський писав: "... всі ті, хто зроду Українець, родився і виріс з українською мовою на устах і хоче тепер іти спільно зі своїм народом, з усіма свідомими синами українського народу, які хочуть працювати для його добра, боротися за його свободу і кращу долю. Але не тільки, хто природжений Українець, а також і всякий той, хто щиро хоче бути з Українцями, і відчуває себе їх однодумцем, товаришем, членом українського народу, бажає працювати для його добра. Якого б не був він роду, віри чи звання – се не важно. Його воля і свідомість рішає діло" [9: 113]. Безперечно, думка відомого вченого є суттєвим аргументом, проте, заради істини зазначимо, що далеко не всі українці, особливо в страшні роки голодоморів та репресій, мали таку волю і свідомість, за таких обставин більшість з них боролися за фізичне виживання, залишаючись при цьому українцями. Самоусвідомлення в таких випадках відходило далеко на задній план.

**Історія.** Почнімо з простого: а що таке історія? Цей термін багатозначний і, відповідно, яке тлумачення нам більше до вподоби, таку аргументацію ми й використовуємо. Історія – це минуле; історія – це процес перебігу змін у суспільстві; історія – це цікаве оповідання; історія – це процес розвитку; історія – це наука і т. п. Кожне визначення окремо, як і всі визначення разом, мають право на життя. Єдине про що достеменно можемо говорити – історію пишуть люди, а люди, як відомо, істоти дуже різні. Так сталося, що останні декілька сот років українську історію здебільшого писали наші сусіди, тому історія у нас має "варіативну" специфіку. Одній частині нашого народу ближче один варіант, іншій частині – інший, а якщо все це різноманіття поглядів, концепцій та теорій приправити ідеологією та геополітикою, то і фахівцям нелегко буде відділити "зерна від половин".

Насправді ніщо так не об'єднує людей, як спільно пережите минуле, особливо коли це минуле овіяне героїчними подіями та вчинками. Відома фраза могла би бути відповіддю на наше дослідження, проте ніщо так не роз'єднує людей як те саме спільне минуле, особливо коли воно було важким і трагічним. Використовуючи подвійні стандарти, можна абсолютно по-різному дивитись на минуле, навіть більше того – один і той самий історичний факт можна подавати в діаметрально протилежному світлі, не кажучи вже про події, вчинки, особистості тощо. Прикладів є безліч. Змінюється політичне середовище – змінюється погляд на історію: вчора Сталін був тираном і деспотом, сьогодні вже великий полководець й ефективний менеджер. Використовуючи сучасні методи та технології впливу на маси, історія стає елементом пропаганди, бомбування, а то і відвертого перекручування дійсності.

На наше переконання, історія, передусім, – наука. В нашому випадку ця наука досить молода і потребує титанічної праці самовідданих людей. Це фундамент, який в майбутньому дасть можливість не тільки відкривати так звані "білі плями", але й допоможе визначити траєкторію історичного руху українського суспільства.

"Сучасна вітчизняна історична наука нагадує флот без пізнавального прапора. Методологічна невизначеність більшості авторів засвідчує прикрий факт відсутності чітких наукових засад, апробованого методологічного інструментарію. Результатом цього є поява праць, що у кращому разі човгають рейками, прокладеними ідеологами партапарату радянської доби, а в гіршому – линуть у вільне плавання з вітрилами, в які дмуть вітри кон'юктури" [10: 80]. Думка відомого вченого історика Олександра Реєнта тільки підтверджує той факт, що ми тільки тепер, накопичуючи, систематизуючи, теоретично осмисливши, позбувшись ідеологічних нашарувань, маємо змогу написати чистовик власної історії.

Підсумовуючи зазначимо, що власна історія, на жаль, не могла слугувати отим елементом, який би суттєво допоміг нашому народу зберегти свою ідентичність та самобутність. Після неодноразового "форматування" історичної пам'яті, "світле" минуле для більшості наших людей розпочиналося з пострілу "Аврори" або, в кращому випадку, з Переяславської ради. Одиниці мали доступ до історичних джерел, більшість не те що не знала історії свого народу, а з трудом могли назвати предків в третьому, четвертому коліні, не кажучи вже про те, чим вони займалися, як жили, за що боролися та вмирили.

**Територія.** Чи змогли б українці вижити, якби ніколи не мали власної території, тобто поверхні суші, де споконвіку жили наші предки? З одного боку, відповідь очевидна – змогли б, адже існують етноси, які ніколи не мали постійної території проживання, власної держави. За даними ООН в світі нараховується близько 4000 тисяч етносів тоді, як держав всього 193. Найпоказовішим прикладом сьогодні мабуть є роми. Цей народ існує сотні років, але що об'єднує його, як йому вдається зберігати свою ідентичність, не маючи не те, щоб постійної території проживання, а навіть загальноприйнятої кодифікованої писаної мови.

З іншого боку, у тих народів, які здавна проживають на певній території, очевидно виникає тісний зв'язок із землею, на якій народилися та постійно жили не одні покоління їхніх пращурів. Цей зв'язок стає одним з елементів творення самобутньої етнокультури, складовою частиною національного характеру, одним із факторів самоусвідомлення себе зі своєю Батьківщиною, перетворюючись з часом у підсвідоме відчуття кровної єдності з нею.

**Мова.** Що ми знаємо про мову. Перше що приходиться на згадку: мова – це засіб спілкування; мова є найістотношою ознакою, завдяки якій людське суспільство відрізняється від тваринного світу, а ще відома зі шкільних років фраза: без мови народ мертвий. Отже, можемо зробити простий і логічний висновок: будь-який народ зберігає свою ідентичність та самобутність завдяки власній мові. На підтвердження використаємо енциклопедію української мови, в якій походження мови пояснюється так: "Структурна специфіка мови як суспільної діяльності формувалась історично протягом багатьох тисячоліть. Оскільки людство при цьому не становило суцільної єдності, а існувало у вигляді великої кількості відокремлених одна від одної етнічних спільнот, у кожній такій спільноті розвивався свій структурний різновид мови, більш або менш відмінний від мови інших спільнот. Результат – кілька тисяч великих і малих (за кількістю носіїв) мов різних етнічних спільнот: націй, народностей, племен. Мова кожної етнічної спільноти виконує роль її основної розпізнавальної ознаки та засобу збереження духовної самобутності" [11: 318]. Останнє речення дає вичерпну відповідь на питання, поставлені на початку цього дослідження, і здається можна було б зробити короткий підсумок та завершити роботу. Проте, як бути з тими народами, які використовують чужу мову. Адже не існує американської, канадської, мексиканської, аргентинської мови. Тут виникають питання іншого характеру: або американці, канадці, мексиканці, аргентинці не є етнічною спільнотою або англійська, іспанська чи французькі мови перестали бути мовами названих етнічних спільнот і еволюціонували в нову якість. Відповідно для збереження духовної самобутності, скажімо американців, потрібно щось інше, а не мова. Що саме? Досить вичерпну відповідь на це питання дав відомий німецький соціолог Макс Вебер. У праці "Протестантська етика і дух капіталізму" він звернув увагу на той факт, що становлення раціонального американського суспільства відбувалось за зовсім іншою схемою, ніж розвиток і виживання традиційних етносів та народностей.

Сучасний американський народ, передусім, політичне утворення, проте, так звана криза ідентичності не минула і цю політичну націю. Так в 2004 році відомий американський політолог С. Хангтінгтон опублікував цікаву роботу під назвою "Хто ми? Виклики американській національній ідентичності", в якій він детально аналізує проблеми ідентичності американців.

За століття існування "Американський плавильний казан" як і свого часу "Римський плавильний казан" змогли виплавити громадян, але ніяк не народ-етнос. У жодній столиці світу Ви не знайдете етнічного американського кварталу, тоді як одне тільки місто Нью-Йорк дасть можливість познайомитись з традиціями, культурою, мовою майже всіх етносів, народностей та племен, що населяють нашу планету. Проте, ця тема потребує розгляду на сторінках іншої публікації.

**Ментальність (національний характер).** Ментальність є найскладнішим елементом нашого дослідження. Як з'ясувати, які інструменти треба використовувати, щоб визначити особливості ментальності українців. Звичайно можна відштовхуватися від визначення. В перекладі з французької мови *mentalite* означає наступне – розум, мислення, склад думок. Але таке визначення ще більше заплутує і ставить перед нами інше питання: як можна визначити розум, мислення та склад думок цілого етносу? Можливо доцільно говорити про внутрішній світ окремої людини, як про її ментальність чи характер.

Коли мова йде про ментальність того чи іншого народу, передусім, мають на увазі відмінності між ними, говорять про певні шаблони поведінки тощо. Проте, таке бачення предмету не позбавлене суб'єктивізму, те що ззовні здається жадібністю чи гоноровістю з середини сприймається як бережливість і самоповага і т. п. Тому віднайти якийсь універсальний чи стандартний образ українця видається неможливим, оскільки ми різні і немає якогось стандарту, під який би підпадало більшість із нас. Отже, вести мову про загальні риси української національної ментальності без глибокого дослідження історичного минулого, особливо історії культури, побуту, звичаїв нашого народу, немає сенсу. Наприклад існує думка, що ментальність сучасних українців можна передати виразом: моя хата скраю, але якщо уважно придивитись до народного фольклору, то ми побачимо зовсім протилежні риси. Ще у недалекому минулому характерною ознакою ментальності українців було те, що "гуртом і батька легше бити", ніж сидіти кожному по своїх кутках.

**Етнокультура.** Багато десятиліть, не маючи змоги пізнавати власну історію, розвивати культуру, вільно творити рідною мовою, врешті не маючи сил відновити державність, наш народ винайшов унікальну систему виживання, яка знайшла своє відображення в самобутній етнокультурі, заховавши в глибинах народних приказок, прислів'ях, піснях, традиціях, побуті своєрідний етнокод, душу народу. Зростаючи в рідному середовищі, людина органічно стає частинкою свого народу і питання власної ідентичності перед нею не стоїть. Відповідь буде природна і проста, вона записана в підсвідомість десь на рівні відчуттів: Я-українець. "Український народ із його своєрідними економічними, соціальними та політичними процесами на величезних просторах географічного степу утворив власну культуру, оригінальну вдачу та побут, навіть власний світогляд. Ці риси нашої національної спадщини зі всіма її позитивними і негативними сторонами, від найдавніших часів і до сьогодні, заховалися в тих прислів'ях, приказках та приповідках, що їх пильнувала народна традиція". Доказом цього є чудова збірка етнографічних та фольклорних матеріалів українського етнографа, фольклориста М. Номиса, що нарешті побачила світ в повному обсязі в 2004 році у видавництві "Либідь" [12].

Справжній український літопис – українська пісня. "Історик не повинен шукати в них вказування дня і дати битви або точного пояснення місця, вірної релігії; у цьому не багато пісень допоможуть йому. Але коли він захоче пізнати справжній побут, стихії характеру, всі найтонші відтінки почуттів, хвилювань, страждань, радощів народу, що описується, коли захоче увібрати дух минулого віку, загальний характер всього цілого і окремо кожного часткового, тоді він буде задоволений цілком; історія народу розкриється перед ним в якісній величі" [13: 394].

В передмові до книги Михайла Максимовича "Малороссийские песни" читаємо: "Камень с красноречивым рельефом, с исторической надписью – ничто против этой живой, говорящей, звучащей о прошедшем летописи. В этом отношении песни для Малороссии – все: поэзия и история, и отцовская могила. Кто не проникнул в них глубоко, тот ничего не узнает о прошедшем быте этой цветущей части России" [14: 359].

Неодноразово у своїх наукових доробках М. Грушевський значну увагу приділяв культурним процесам, які, на його думку, відіграють визначальну роль в історичній долі народу, адже від розвитку рівня культури залежить вибір народом шляху на перехрестях історії. Більш того, самобутність культури – це характерна ознака самого існування народу [15: 68].

**Висновки.** Не існує універсальних механізмів збереження та самовідтворення народів. Кожен окремо проходить власний життєвий шлях і вибудовує свою модель виживання. Що ж вирізняє нас серед інших народів. Безперечно – своя територія (Батьківщина), мова, історія, ментальність, але, на нашу думку, чи не найвиразнішим елементом, який зберіг і сьогодні оберігає нашу ідентичність, є національна самобутня культура. Саме в її глибинах українці заховали свою душу, пронісши її крізь століття і вклавши часточку в кожного з нас, хто називає себе УКРАЇНЦЕМ.

Нові загрози та виклики сьогодення знову змусили українців замислитись над проблемами збереження власної самобутності. Можливо інтеграція до цивілізованого Заходу і справді є єдиним засобом самозбереження українського народу в ці неспокійні часи, проте це питання лежить в іншій площині і потребує окремого висвітлення.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гегель Г. В. Ф. Философия права / Г. В. Ф. Гегель ; [пер. с нем.; ред. и сост. примеч. В. С. Нерсисянц]. – М. : Мысль, 1990. – 613 с.
2. Бивен Эдвин. Династия Птолемеев. История Египта в эпоху эллинизма / Эдвин Бивен. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2011. – 447 с.
3. Шилов Ю. Победа / Ю. Шилов. – К. : Либідь, 2000. – 111 с.
4. Иосиф Флавий. О древности еврейского народа ; Против Апиона / Флавий Иосиф. – Москва : Иерусалим : Еврейский университет в Москве, 1994. – Выпуск 3. – С. 113–222.
5. Субтельний Орест. Україна : історія / О. Субтельний. – К. : Либідь, 1993. – 720 с.
6. Бойко О. Д. Історія України / О. Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2007. – 688 с.
7. Історія Русів / [пер. І. Драча ; вступ. ст. В. Шевчука]. – К. : Рад. письменник, 1991. – 318 с.
8. Залізняк Л. Стародавня історія України / Л. Залізняк. – К. : Темпора, 2012. – 542 с.
9. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. – К. : Т-во "Знання" України, 1991. – 240 с.
10. Реснт О. П. Перечитуючи написане / О. П. Реснт. – К. : Інститут історії України НАН України, 2005. – 256 с.
11. Українська мова : [енциклопедія] / [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : "Укр. Енцикл.", 2000. – 752 с.
12. Українські приказки, прислів'я і таке інше / [уклав М. Номис]. – К. : Либідь, 2004. – 352 с.
13. Гоголь М. В. Твори в трьох томах / М. В. Гоголь. – К. : Держлітвидав. України, 1952. – Т. III. – 394 с.
14. Максимович М. Вибрані твори / М. Максимович. – К. : Либідь, 2004. – 360 с.
15. Шейко В. М. Культура України в глобалізаційно-цивілізаційному вимірі (історико-методологічні аспекти) : [монографія] / В. М. Шейко. – К. : Національна акад. мистецтв України, Ін-т культурології, 2011. – 624 с.

## REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Hegel G. W. F. Filosofiya prava [Philosophy of Law] / G. W. F. Hegel ; [per. s nem. ; red. i sost. primech. V. S. Nersesyants]. – М. : Mysl', 1990. – 361 s.
2. Bevan Edwin. Dinastiya Ptolemeev. Istoriya Egipta v epokhu ellinizma [Ptolemaic Dynasty. The History of Egypt in the Hellenistic Period] / Edwin Bevan. – М. : ZAO : Tsentrpoligraf, 2011. – 447 s.
3. Shilov Yu. Pobeda [Victory] / Yu. Shilov. – К. : Lybid', 2000. – 111 s.
4. Flaviy Josephus. O drevnosti evreyskogo naroda ; Protiv Apiona [The Antiquity of the Jewish People ; against Apion] / Josephus Flaviy. – М. : Jerusalem : Evreyskiy universitet v Moskve, 1994. – Vypusk 3. – S. 113–222.
5. Subtelnyy Orest. Ukrayina : istoriya [Ukraine : History] / Orest Subtelnyy. – К. : Lybid', 1993. – 720 s.
6. Boyko O. D. Istoriya Ukrayiny [History of Ukraine] / O. D. Boyko. – К. : Akademvydav, 2007. – 688 s.
7. Istoriya Rusiv [History of Rusyns] / [per. I. Dracha ; vstup. st. V. Shevchuka]. – К. : Rad. pysmennyk, 1991. – 318 s.
8. Zaliznyak L. Starodavnya istoriya Ukrayiny [Ancient History of Ukraine] / L. Zaliznyak. – К. : Tempora, 2012. – 542 s.
9. Grushevs'kyy M. Khto taki ukrayintsi i chogo khochut' [What are Ukrainians and what do they Want] / M. Grushevskyy. – К. : T-vo "Znannia" Ukrayiny, 1991. – 240 s.
10. Reent O. P. Perechytuyuchy napysane [Rereading the Written] / O. P. Reent. – К. : Institut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2005 – 256 s.
11. Ukrayins'ka mova : [entsyklopediya] [Ukrainian Language. Encyclopedia] / [redkol. : Rusaniv'skyy V. M., O. O. Taranenko, M. P. Zyablyuk ta in.]. – К. : "Ukr. Entsikl.", 2000. – 752 s.
12. Ukrayins'ki prykazky, prysliv'ya i take inshe [Ukrainian Saying, Proverbs and Others] / [ukl. M. Nomys]. – К. : Lybid', 2004 – 352 s.
13. Gogol M. V. Tvory v triokh tomakh [Works in Three Volumes] / M. V. Gogol'. – К. : Derzhlitvydav Ukrayiny, 1952. – Т. III. – 394 s.
14. Maksymovych Mykhaylo. Vybrani tvory [Selected Works] / Mykhaylo Maksymovych. – К. : Lybid', 2004. – 360 s.
15. Sheyko V. M. Kul'tura Ukrayiny v globalizatsiyno-tsvivilizatsiynomu vymyri (istoryko-metodologichni aspekty) [Culture of Ukraine in Globalized-Civilizational Dimension (Historical and Methodological Aspects)] : [monografiya] / V. M. Sheyko. – К. : Natsional'na akad. Mystetstv Ukrayiny, In-t kul'turologii, 2011. – 624 s.

Матеріал надійшов до редакції 30.09. 2014 р.

### ***Козьма В. В., Комарова О. С. Проблемы сохранения национальной идентичности украинцев.***

*В статье рассматриваются проблемы сохранения национальной идентичности украинцев в прошлом и сегодня. Сделана попытка проанализировать основные элементы, которые, по мнению авторов, помогли сохранить украинскую нацию на протяжении длительного исторического периода. Новые вызовы, которые возникли перед украинским народом в наше время, актуализируют научную дискуссию в вопросах будущего украинской государственности, защиты территории и национальных интересов, а также сохранения национальной самобытности в условиях глобализованного мира. Рассмотрены главные концепции этногенеза украинцев в отечественной науке.*

**Ключевые слова:** *национальная идентичность, самоосознание, история, язык, менталитет, этногенез, этнокультура, народ.*

### ***Koz'ma V. V., Komarova O. S. Problems of Ukrainians' National Identity Maintenance.***

*The Ukrainian people often had to stand before the threat of wipeout. But our people managed to survive, build the state. But also today for people there are threats and problems. In the article the problems of the Ukrainians' national identity maintenance in the past and today are examined. The attempt is made to analyze basic elements that, in authors' opinion, helped to save the Ukrainian nation during the protracted historical period. New challenges, arising for Ukrainians nowadays, update the scientific discussion on the issues of the future Ukrainian state, the protection of territory and national interests and also the national identity maintenance in the terms of the globalized world. Main conceptions of the Ukrainians' ethnogeny in the native science are considered.*

**Key words:** *national identity, history, language, mentality, culture, people.*